

ЦЕННИ ПРЕПОРЪКИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ЖИЗНЕНИЯ СТАНДАРТ НА БЕДНИТЕ В СВЕТА

Неотдавна Издателството на Кеймбриджкия университет публикува книгата „Към теорията за „интелигентните“ социални инфраструктури в основата на доходната пирамида (изследване на практиката в Индия)“¹ с автори Бруно Серги² и Сандиип Гоял³. В нея са анализирани подходите, методите и средствата за подобряване на жизнения стандарт на най-бедните слоеве на световното население. Актуалността на разглежданата проблематика е безспорна, а необходимостта от намиране на адекватни решения се изостря още повече сега поради тежките последици от пандемията COVID-19. За това свидетелстват бурните протести и демонстрации в САЩ, Европа и в други страни по света. Проблемът е особено актуален и за България, като се имат предвид мизерията в ромските гета и огромната бедност и разслоение на доходите в цялата страна.

В заглавието на книгата се споменава понятието „основа на доходната пирамида“, което е препратка към нашумялата през 2002 г. статия на Прахалад и Харт⁴ „Богатството в основата на пирамидата“, публикувана в сп. „Стратегия и бизнес“, последвана през 2004 г. от книга със същото заглавие. В нея се развива идеята за разкриващи се нови пазарни ниши и предприемачески възможности сред бедните слоеве на населението, гравитиращо към дъното на доходната пирамида. Така Прахалад и Харт популяризират понятието „BoP-сегмент“, което визира частта (сегмента) от световното население, намиращо се в дъното на пирамидата (съкращение от английските словосъчетания „Bottom of the Pyramid“, „Base of the Pyramid“).

Бруно Серги и Сандиип Гоял осъвременяват и развиват идеите на Прахалад и Харт за социалните практики и бизнес модели в борбата с бедността, като привличат вниманието към настъпилите промени в световното стопанство и по-специално в Индия през първите десетилетия на XXI век. BoP-сегментът обхваща населението с ниски доходи, състоящо се главно от хора, които са неграмотни или полуграмотни и са лишени от достъп до официалната пазарна екосистема за удовлетворяване на основните им нужди от храна, енергия, вода, здравни грижи, парични потоци, застрахователни услуги и жилищно осигуряване.

Книгата се състои от *увод, заключение и 5 раздела.*

¹ Sandeep Goyal, L. M., and Bruno S. Sergi (2020). *Towards a Theory of “Smart” Social Infrastructures at the Base of the Pyramid (Study of India)*, 110 p. Достъпно на: www.cambridge.org/9781108794800.

² Проф. Бруно Серги преподава „Икономическа политика“ и „Международна политическа икономия“ в Университета на Месина, както и „Икономика на нововъзникващите пазари: Азия и Източна Европа“ и „Политическа икономия на Русия и Китай“ в Харвардския университет и Университета Принстън. Той е водещ сътрудник в Центъра за изследвания на Русия и Евразия в Харвардския университет и отговорен редактор на поредицата „Кеймбриджки приноси в анализа на нововъзникващите пазари“.

³ Сандиип Гоял е известен индийски бизнесмен, медиен предприемач и автор на популярни книги.

⁴ Вж. Prahalad, C. K., S. L. Hart (2002). The Fortune at the Bottom of the Pyramid. *Strategy+Business*, Issue 26 (https://en.wikipedia.org/wiki/The_Fortune_at_the_Bottom_of_the_Pyramid).

В първия раздел са анализирани световните тенденции в борбата с бедността през първите десетилетия на XXI век. Стига се до извода, че в новите условия акцентът постепенно се премества от прилагане на мерки за облекчаване живота на бедните към търсене на средства за намаляване на растящото неравенство и социално-икономическата разслоеност. Авторите се позовават на нови данни, публикувани от международните агенции, че най-богатите 10% от световното население сега притежават 82% от световното богатство, а най-успешните 1% от тях контролират повече от 45% от него (с. 8). Във връзка с това, опирайки се на идеите на Прахалад и Харт, те формулират основните проблеми, чиито отговори се търсят в изследването: „Как и чрез какъв вид „интелигентна“ социална инфраструктура може да се намали нарастващото неравенство между бедни и богати? Как да бъдат осигурени по-добри възможности за удовлетворяване на базовите потребности на населението в дъното на доходната пирамида? Чрез какви средства и подходи може да се увеличат доходите и да се подобри достъпът на това население до официалните пазарни екосистеми?“ (с. 8)

Вторият раздел съдържа сравнителен анализ на резултатите от многостранното изследване и публикации относно същността на проблемите и възможните решения за облекчаване на положението на най-бедните слоеве от населението. Разкрита е еволюцията на използваните за целта подходи, мерки и инструменти. В *третия раздел* са обяснени методите за изследване на практиката по създаване на „интелигентна“ социална инфраструктура в ВоР-сегмента в Индия. В *четвъртия раздел* е анализирана подробно дейността на 9 значими социални предприятия в различни сектори на икономиката и в сферата на услугите. В *последния раздел* и в заключителната част на изследването са обобщени получените резултати от анализа и са дефинирани проблемите и перспективите пред по-нататъшната дейност на социалните предприятия.

По-значимите постижения и приноси на Бруно Серги и Сандип Гоял в тази книга се открояват в следните няколко насоки. Те правят задълбочен преглед на изследванията и публикациите по проблемите, свързани с населението, обитаващо „дъното“ на доходната пирамида, и с прилаганите в страните мерки за облекчаване на жизнения му стандарт. Така успяват да разкрият еволюцията в разбиранията и подходите за решаване на проблемите и въз основа на това да очертаят три периода в развитието на социалните политики и практики в тази област, наречени от авторите ВоР-1.0, ВоР-2.0 и ВоР-3.0.

Първият период (ВоР-1.0) започва в средата на XX век, когато голяма част от полагащите грижи за бедните – правителства, предприятия, организации за развитие, неправителствени организации (НПО), възприемат дейността по удовлетворяване на техните нужди предимно като предоставяне на безплатни или евтини продукти и услуги, отреждащи на бенефициентите пасивната роля на „облагодетелствано“ население. Съответно и тази дейност се осъществява главно чрез инициативи по линия на корпоративната социална отговорност на предприятията, правителствени грантове, мерки на публичната политика и социални активности на неправителствени и общински организации. По това

време действията на частните предприятия са продиктувани от следната логика: тъй като подпомагането на населението в дъното на доходната пирамида не поражда необходимата икономическа възвръщаемост, то за него трябва да се грижат правителствата и НПО. Въз основа на наличните данни авторите стигат до заключението, че прилаганите през този период стратегии са постигнали ограничен успех в осигуряването на устойчиво подобрене на живота на бедните. Причината се корени в общото възприятие на населяващите ВоР-сегмента просто като бенефициенти (получатели), а не като потребители и активни участници в твърде специфичен, но едновременно с това обширен потребителски пазар.

Вторият период (ВоР-2.0) започва в края на 90-те години на миналия век благодарение на две големи идеи, които предизвикват преосмисляне на настройките и стратегиите за преодоляване на бедността. *Едната идея* е свързана с въвеждането на понятието „ВоР“ от Прахалад и Харт в цитираната статия от 2002 г. като призив за прилагане на нов подход в социално-икономическата практика по удовлетворяване на нуждите на 4-те милиарда бедни хора в света. Според Прахалад това е пренебрегвана в миналото, но значителна по обхват пазарна ниша за създаване на добавена стойност чрез развитие на масово партньорство и микропредприемачество и чрез формиране на нови потребители, доставчици и работни места. Тази идея налага да се преразгледат и традиционните възгледи за ролята на правителствата, институциите за развитие, НПО и предприятията, засягащи нуждите на бедните хора.

Другата идея се отнася до нарастващото внимание към социалното предприемачество и социалните предприятия (СП) като нов начин за правене на бизнес в ВоР-сегмента. Според Бруно Серги и Сандиип Гоял аналитичната литература осветлява две основни концепции за СП. Първоначалната и доминираща концепция включва предприятията, ръководени от мотивите за „обслужване“ или за „социална промяна“, независимо от това дали е налице икономическа възвръщаемост за действащите СП. За изпълнение на своите социални мисии тези предприятия използват финансиране от държавни субсидии и грантове, донорство и филантропски организации. Но в началото на XXI век разбиранията за същността и ролята на СП се променят и надхвърлят традиционната представа, определяща го като предприятие с нестопанска цел. На него вече се гледа и като на самоиздържащо се и самофинансиращо се предприятие или като на такова, работещо за печалба (предприятие с търговска цел), насочено към удовлетворяване на социални потребности. Новата концепция за социалните предприятия включва все по-широко принципа „обслужвай и оцелявай“. Нейното реализиране очевидно има допирни точки с „внушенията“ на неолибералната глобализация в световното стопанство, достигнала своя апотеоз в навечерието на глобалната финансова криза от 2007-2009 г. Те намират израз в засилване на приватизацията и комерсиализацията в сферата на публичните услуги, вкл. и в социалното подпомагане на бедните слоеве от населението.

Авторите споделят своята позиция по този повод в специален раздел, озаглавен „Социално предприемачество – възходът на неолиберализма“ (с. 13). В него те критикуват неолибералните идеи и внушения и отстояват предпочитанията си към прилагане на *хибридна организационна схема* в социалното подпомагане, включваща комбинация от:

- предприятия с търговска цел – за обслужване на платежоспособния подсегмент на BoP-сегмента и

- предприятия с нестопанска цел – за обслужване на подсегмента на крайно бедните, чието финансиране се търси по линия на филантропски организации.

В книгата е посочен и анализиран интересен пример за подобна „хибридна схема“ в дейността на компанията „Selco Solar Light, Ltd“, която предлага своите услуги едновременно в двата подсектора, съобразявайки се с техните особености и специфични изисквания.

Третият период (BoP-3.0) обхваща времето след първото десетилетие на XXI век, когато дигиталните технологии, кръговата икономика и иновативните модели за финансиране, заедно със схемите за сътрудничество и изграждане на мрежови схеми за взаимодействие, се утвърждават като катализатори за създаване на екологичен баланс и за активизиране на дейността на социалните предприятия в BoP-сегмента. Авторите достигат до извода, че устойчивостта и цялостният успех на СП се базира върху изграждането на *интелигентна социална инфраструктура*, включваща: инкубационни екосистеми за създаване на нови предприятия; достъп до дългосрочно финансиране; прилагане на кръгови бизнес модели и засилено използване на различни схеми за партньорство, сътрудничество и мрежови комбинации сред заинтересуваните участници.

1. От особена важност за дейността на СП е достъпът до дългосрочно финансиране, както и до съветите и настойчивостта от експерти в областта на промишлеността, политиките и инвестициите. Практиката показва, че провалът на повечето от новосъздаваните СП е резултат от недостиг на финансиране, както и от отсъствие на експертни съвети и на адекватно наставничество през първоначалната фаза от тяхната дейност. Поради тази причина предприятията често не успяват да генерират устойчиви приходи. Към това се прибавят високата степен на риск и липсата на достатъчно подходяща стратегия за навлизане на пазара. Според авторите за преодоляването на тези препятствия е нужен адекватен отговор на следните въпроси: Какъв бизнес модел да бъде приложен във всеки конкретен случай? Как да бъде осигурено финансиране на проектите? Кои видове ресурси имат ключово значение за дейността? Кои дейности имат приоритетно значение? Как да бъдат изградени връзките с клиентите? Кога и как да бъдат наемани и обучавани местните участници в проектите?

2. Важен елемент в изграждането на интелигентната социална инфраструктура в BoP-сегмента е прилагането на платформи за групово финансиране (crowdfunding platforms). Те се очертават като атрактивен източник на евтино финансиране за новосъздаващите се социални предприятия и едновременно

с това разширяват възможностите за социално ангажирани граждани да инвестират в социално предприемачество и в микропредприятия.

3. Анализът показва също, че активното навлизане на интернет и на комуникационните технологии разкрива необятни хоризонти за задълбочаване на сътрудничеството и активизиране на социалните действия за преодоляване на бедността и екологичните нарушения. Дигиталните технологии буквално преформатират социалните бизнес модели, насочени към екологичните предизвикателства и недообслужваните социални потребности на населението в VoP-сегмента.

4. Все по-важна роля като ключов елемент в социалната инфраструктура на VoP-сегмента играят широко навлизащите практики на *„интелигентно“ рециклиране, повторно използване, както и моделите на споделената икономика*. Нарастващ брой правителства, предприятия, глобални и национални институции за развитие и отделни личности полагат усилия за заменяне на линейните икономически модели от типа *„използвай-и-изхвърляй“* с кръгови икономически модели от вида *„намалявай-използвай повторно-рециклирай“*. Динамичните глобални процеси на бързо увеличаващо се население, на изчерпване на природните ресурси и нарастващото замърсяване на околната среда създават усещане за неотложност на тези действия и политики.

5. В развитието на интелигентната социална инфраструктура нараства ролята на отношенията на задълбочаващо се сътрудничество, партньорство и създаване на мрежови схеми за взаимодействие. Социалните предприятия, бизнесът, правителствата, организациите за развитие, за изследователски и развойни дейности, инкубаторите, неправителствените организации, микропредприемачите и хората, населяващи VoP-сегмента, се обединяват и си сътрудничат в създаването и реализирането на иновативни проекти за облекчаване и преодоляване на бедността.

Особен интерес за българските читатели представлява изложението в раздел 4 и 5 (с. 31-77), където е анализирана дейността на 9 значими социални предприятия в различни области на VoP-сегмента в Индия. Вниманието е фокусирано върху следните ключови аспекти на тези предприятия: визия; мисия; сфера на дейност; в кой елемент на интелигентната социална инфраструктура се позиционира съответното предприятие; описание на дейността и постигнати социално-икономически резултати. Емпиричният анализ осигурява богата информация и идеи за ефективни проекти за подпомагане на крайно бедното население в България.

Накрая чрез синтез на теоретичните обобщения и изводите от емпиричния анализ Бруно Серги и Сандиип Гоял очертават перспективите за по-нататъшно изграждане на интелигентната социална инфраструктура за подпомагане на населението, обитаващо дъното на доходната пирамида в съвременния глобален свят.

Проф. д-р Стефан Ф. Стефанов